

Олександр Рябека

СВІТОВА ДЕРЖАВА ЯК ПРОДУКТ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізується становлення Світової держави внаслідок дії сучасної глобалізаційної тенденції, що у планетарному просторі приводить до більшої негентронії, морфологічного упорядкування і функціонального збагачення цілісної світосистеми, що народжується протягом XXI ст. Подається характеристика її атрибутивних властивостей.

Ключові слова: Світова держава, організоване суспільство, демократія, планетарна влада, інтернаціоналізація, мондіалізм, соціальна гетерохронія.

Ryabeka O. World state as a product of globalized organizational development. *The article deals with the formation of the World state as a result of modern globalization tendency which in the planetary space leads to a large-scale negentropy, morphological harmonization and functional enrichment of the integral world-system, emerging in the XXI century. Its attributive characteristics are described.*

Keywords: World state, organized society, democracy, planetary power, internationalization, mondialism, social heterochrony.

Метою цієї статті є відтворення образу Світової держави у сучасній теоретичній спадщині з метою подальшого аналізу її місця і ролі у становленні цілісної світосистеми, що має сформуватись у горизонті XXI століття.

Соціальна потреба до нового світового порядку загострювалася давно, і тому не випадково, що упродовж усього XX століття були зафіксовані футуристичні пориви до нового організаційного устрою світового ладу: їх діапазон – від ідеї і практики перманентної комуністичної революції, що реалізувала себе, врешті-решт, в аморфному організмі «світової соціалістичної системи», до не занадто виразних, але досить похмурих планів встановлення на планеті нацистського «Ordnung'a» [7].

Ідеологи «нового гуманізму» як сучасного космополітизму висунули концепцію глобальної солідарності, загальної долі людства.

Суть проголошеної ними революції «світової солідарності» полягає в трансформації свідомості, переорієнтації людей на гуманістичні цінності, внаслідок чого повинен з'явитися певний «новий глобальний етос», заснований на відповідальності і солідарності, а також виникнути «новий стандарт гуманізму» як норма поведінки людини і характерна риса державної політики. Як наслідок, буде створено новий міжнародний порядок і побудовано нове світове співтовариство.

Ідея Світової держави має давнє коріння. Ще пророк Даниїл, використовуючи приклади давнього Вавилону, зобразив майбутню Світову державу, що мала чотири етапи: власне Вавилон, Мідійсько-Перська імперія, імперія Олександра Македонського і Римська імперія (Східна і Західна).

Принциповим моментом для нас є розуміння того, що Світова держава має бути породженням Світового громадянського суспільства, у структурі якої має функціонувати Світовий уряд. Уже у Ж. Марітена народ виступає як «безліч людських особистостей, що утворюють політичне суспільство», а держава як «орган, в який входять експерти в галузі суспільного порядку і добробуту, – інструмент на службі людини... Політичне суспільство існує для людини як особистості. Не людина існує для держави; навпаки – держава існує для людини» [6, с. 27–29].

Ідея Світової держави живиться, як відомо, ідеологією мондіалізму. Витоки мондіалізму сягають пізнього Середньовіччя, коли в Європі набули значного поширення ідеї створення універсальної (католицької, тобто вселенської) монархії. Починаючи з Данте Аліг'єрі, ці ідеї обстоювали гуманісти, релігійні вільнодумці XV–XVI століть, такі як Франческо Пуччі, що ратував за припинення релігійних війн в Європі та мріяв про створення «вселенської держави», та Томмазо Кампанелла, який у «Монархії Месії» висловив думку про згуртування людського роду в єдину «гілку» під проводом єдиного пастиря – Римського Папи для створення досконалої держави та встановлення на землі справедливості, рівності і миру. Основою цієї держави мало бути оновлене, очищене, прийнятне для всіх народів християнство. Керувати світовою державою мали священники-мудреці, очолювані єдиним монархом-священником. Т. Кампанелла звертався із закликом до всіх правителів світу визнати владу

римського первосвященика, оскільки без його влади створити Світову державу він вважав неможливим.

Західне суспільство сьогодні надламане і, починаючи від світових воєн, тривають роки лихоліття. А. Тойнбі вказував, що за роками лихоліття суспільство дозволяє об'єднати себе силоміць у Світову державу. Світова держава створює ілюзію стабільності і захищеності, але відсутність суспільного розвитку (при цьому техніка може розвиватися і вдосконалюватися) демонструє, що це вже «бабине літо» цього суспільства і незабаром прийдуть осінь і зима. Отже, західне суспільство нині в стані очікування Світової держави.

Отже, як бачимо, термін «Світова держава» не є усталеним. Тому у наявній політологічній літературі можна поряд з цим терміном зустріти й інші, наприклад: «вселенська держава», «транснаціональна держава», «глобальна держава», «мережева держава», «імперська світова держава», «світ-імперія», «світ-економіка» та деякі ін.

Наведемо трактування цих термінів у наявній літературі. Так, наприклад, німецький дослідник У. Бек як шлях адаптації держави до нових глобальних викликів пропонує модель транснаціональної держави, альтернативну як ідеї монополії національної держави, так і «моторошному образу імперської світової держави, від владних домагань якої неможливо ухилитися». Ця модель передбачає, що на рівні внутрішньої політики національні держави повинні бути інтегровані в примусовий процес кооперації. Транснаціональні держави, які протиставлені У. Беком контейнерній теорії держави, «є, по-перше, ненаціональними державами, а виходить, також і нетериторіальними державами». Таке розуміння держави звільняє його з «територіальної пастки теорії національної держави» [1, с. 190–191]. Головну відмінність цієї моделі її автор бачить у тому, що в її рамках «глобальність незворотно робиться основою політичного мислення і дії», «політична система координат утворюється вже не з відмежування націй та їхнього протиставлення, але уздовж вісі глобалізація – локалізація» [1, с. 192].

Модель транснаціональної держави схожа з моделлю мережевої держави, виникнення якої прогнозує М. Кастельс. На його думку, «глобалізація капіталу, процес збільшення кількості сторін, представлених в інститутах влади, а також децентралізація влад-

них повноважень і перехід до регіональних і локальних урядів створюють нову геометрію влади, можливо, народжуючи нову форму держави – мережева держава» [4, с. 501]. Така модель є спробою вирішення проблем у сфері контролю, тобто між прагненнями контролювати і здатністю здійснювати контроль. Саме залученість у транснаціональні відносини створює переваги для національних держав на шкоду тим, хто залишиться на периферії цієї глобальної мережі.

Причиною породження Світової держави є, за нашою робочою гіпотезою, сучасна тенденція глобалізації організаційного буття планетарної спільноти. Вона полягає у переході від нині діючих національних систем державного управління і місцевого самоврядування до становлення органічної системи Світової влади, що розкладається на чотири складові: недержавну владу Світового громадянського суспільства, Світову законодавчу владу, Світову виконавчу владу і Світову судову владу; на демократичних засадах породжує Світову державу з головним виконавчим органом – Світовим урядом, єдиною нормативно-правовою системою у формі загальноцивілізаційної системи цінностей, планетарної моралі і Світового права.

Права і свободи особистості людини є лакмусовим папірцем демократичності глобалізаційного процесу у сфері організаційного буття планетарної спільноти. Як нові види Світової влади технологічно народжуються і закріплюються у організаційному бутті планетарної спільноти на початку ХХІ століття, ми розглянемо далі, але ця тенденція однозначно веде до становлення якісно нової системи управління соціальним світовим розвитком і сприяє подальшому саморозгортанню алгоритму саморегуляції цілісної світосистеми.

Демократія проявляє себе у цьому контексті як параметр порядку у ході самопородження нового світоустрою. Саме вона забезпечує поки стихійний розподіл Світової влади у організаційній матриці планетарного життя між матеріальним і духовним виробництвом, між монопольно вибудуваними і агресивно налаштованими на світове панування господарськими утвореннями, між окремими національними державами і їх військово-політичними блоками. Зворотним боком за таких умов загострюється проблема

переусвідомлення у контексті глобалістики явищ свободи і волі людини і її колективних утворень. Кінцевим продуктом тут є організоване суспільство (за В. Андрущенком), у якому раціонально розподілена Світова влада між Світовою державою (державною владою: законодавчою, виконавчою і судовою) і Світовим громадянським суспільством (недержавною владою).

Аналіз сучасних геополітичних праць красномовно свідчить про те, що на роль Світової держави на початок ХХІ століття може претендувати всього декілька національних держав, у першу чергу це такі: 1) США, що має відповідний політико-економічний потенціал і вдале географічне положення; 2) Росія, що ніяк не може позбутися імперського мислення і постійно демонструє імперську поведінку, наприклад, у Грузії (2010), в Україні (2014); 3) Китай, що демонструє зразки швидкого економічного зростання і потужного політичного впливу на світовий розвиток. У контексті можливостей колективного утворення взяти на себе роль організатора життеустрою планетарної спільноти протягом ХХІ століття – це може бути, на нашу думку, тільки Європейський Союз (ЄС) зі структурами ОБСЄ, що має розвинену інфраструктуру державного управління аж до власної монетарної системи – євро. Інші колективні утворення, про які йшлося, ще не готові до виконання ролі атракторів планетарного розвитку. Далі ми цього суб'єкта міжнародного права розглянемо більш детально.

Європейський Союз (ЄС, інколи Європейська Унія, англ. European Union) — союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), створений згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський трактат), підписаним у лютому 1992 року і чинним із листопада 1993 р. Сьогодні в об'єднання входять 28 європейських держав з населенням понад 507 млн людей. Загальний валовий внутрішній продукт Європейського Союзу становить понад 17,5 трлн \$. (1-ше місце в світі). В ЄС запроваджена єдина валюта – євро. Де-факто столицею Європейського Союзу є Брюссель. Європейський Союз є повноправним членом Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі та має представництва у «Великій вісімці» та «Великій двадцятці». Європейський Союз розглядають у майбутньому потенційною наддержавою.

ОБСЕ (англ. OSCE, Organization for Security and Co-operation in Europe, фр. Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe) – Організація з безпеки і співробітництву у Європі, найбільша у світі регіональна організація, що займається питаннями безпеки. Вона об'єднує 57 країн, що розташовані у Північній Америці, Європі і Центральній Азії.

Зб. Бжезінський, зазираючи у організаційне майбутнє XXI століття, у праці «Вибір. Світове панування чи глобальне лідерство» робить висновок про те, що у світовому вимірі ні одна країна не зможе одноосібно керувати планетарним розвитком, і передбачає організаційно-політичні альянси. Найбільшу перспективність він вбачає у організаційній взаємодії США і Об'єднаної Європи. Це може бути викликано тим, що Північноамериканський, Євразійський і Африканський союзи протягом XXI століття ще не наберуть такої ваги, щоб впливати на зміст і динаміку організаційного буття планетарної спільноти.

Суперечності між вищезазначеними лідерами планетарного життя у геополітичній площині були у минулому, є сьогодні і будуть завтра. Але є надія, що ринок і демократія поступово об'єднають планетарну спільноту в органічну цілісність. Тут цікавою є ідеологічна позиція неомендалістів. Вони вважають, що XX століття було пройняте ідеологічним насильством, коли лібералізм змушений був боротися із залишками абсолютизму, більшовизмом і фашизмом, а також новітнім марксизмом, який прагнув втягнути світ в апокаліпсис ядерної війни. І тільки наприкінці XX століття, замість конвергенції капіталізму і соціалізму, знову настає, на їхню думку, утвердження ліберальної демократії західного гатунку як остаточної, найбільш розумної форми держави. З цим фактором прихильники неомондіалістів пов'язують початок нового існування людства – планетарного, де будуть функціонувати ринок і демократія, які інтегрують світ в єдину машину.

Процес формування Світової держави суперечливий і тривалий. Він має поетапний характер [9]. У сучасній політологічній і економічній літературі можливо вичленувати етапи інституалізації нової матриці життєустрою планетарної спільноти, у складі якої має відслідковуватися формування Світової держави. Е. Кочетов [5] услід за М. Чешковим [8] розглядає глобалізацію соціального

світу як третій етап формування цілісності світової системи, який слідує за інтернаціоналізацією, що зв'язує відносно ізольовані національні господарства через світовий ринок, і мондіалізацією, що формує світову економіку як цілісність, засновану на інтеграційно-репродуктивних засадах. Сама ж глобалізація постає тут як створення економічних відносин, що забезпечують виживання і розвиток у руслі еволюції людини і природи.

Важливо, що елементна база Світової держави має збігатися з елементною базою національних держав. Тож національна держава має такі елементи: а) механізм державного управління, б) апарат державного управління, в) орган державного управління, г) інститут державного управління, д) принципи організації та діяльності апаратів державного управління [3]. Коротко прокоментуємо вищеназвані елементи.

Російські науковці, уточнюючи визначення системи державного управління як реального об'єкта (за Г. Атаманчуком), дійшли висновку, що сучасна система державного управління – це цілісність, що утворюється такими компонентами [2]: 1) інститутами державного управління; 2) професійною спільністю державних службовців; 3) професійною діяльністю державної служби; 4) процесами реалізації управлінських функцій; 5) технологією (методами, прийомами і засобами управлінської дії); 6) відносинами і зв'язками, що виникають між суб'єктами управління; 7) об'єднаною структурою, що є способом поєднання компонентів і елементів.

Водночас ми є прихильниками іншої точки зору на елементи і структуру державного управління. Виходячи з наявної політологічної літератури і джерельної бази державного управління, такими елементами, до яких мають долучитися організації громадянського суспільства у організмі будь-якої держави, є: а) механізм державного управління, б) апарат державного управління, в) орган державного управління, г) інститут державного управління, д) принципи організації та діяльності апарату державного управління.

Влада Світового громадянського суспільства у планетарному просторі проявляє каталітичну функцію і тому сприяє породженню Світової держави шляхом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, у ході якого відбувається «підйом» Світової недержавної влади до утворення разом зі Світовою державною владою

системи саморегуляції планетарного соціального організму, у якому вона відіграє роль зворотного зв'язку, а сама набуває стимулюючого впливу для подальшого розвитку з боку політичної влади за принципом зовнішнього доповнення. При цьому у сфері влади Світового громадянського суспільства сьогодні спостерігається, як мінімум, дві провідні тенденції, а третя – присутня потенційно і має виявитися вже у просторі цілісної світосистеми. Перша з них пов'язана з тим, що зростає енергетичний потенціал і структурна зрілість влади Світового громадянського суспільства. Друга полягає у тому, що організаційні потреби Світового громадянського суспільства викликають породження у організаційному тілі Світової держави специфічних органів самоорганізації, що мають забезпечити виконання функцій законодавчої, виконавчої і судової гілки влади.

Світова законодавча влада як елемент Світової держави вже присутня у організаційному просторі планети. Це викликано тим, що Планетарна людина як індивідуальний суб'єкт не може протистояти Світовій державі в особі організованих державно-владних інститутів, для цього приватні інтереси теж мають бути згуртованими, інституціонально оформленими та гарантованими. А це означає, що Світовій державі як носію Світової державної влади протистоїть «правове громадянське суспільство» як інтегрований носій недержавної Світової влади.

Світова виконавча влада виявила себе чи не у найбільш виразній формі, що свідчить про реальність цього феномену, оскільки Світова держава як планетарне явище виступила у буття. Значимо, що нині органами Світової виконавчої влади є, за загальною згодою національних країн, така міжнародна установа, як ООН, у структурі якої створено і стало функціонує низка виконавчих структур на кшталт Ради Безпеки ООН, ЮНІСЕФ, у Європейському контексті до них слід віднести ОБСЄ, військово-політичний союз НАТО та інші установи.

Теоретично дія Світової виконавчої влади обумовлюється адміністративним правом, що як самостійна галузь права має давню історію. В усі часи воно так чи інакше пов'язувалося з публічною владою, взаємодією держави, її органів та посадовців з громадянами та іншими учасниками суспільних відносин. У демократичному суспільстві адміністративне право регулює (опосеред-

ковує) передусім діяльність держави щодо виконання законів та інших правових актів держави. Така діяльність держави зазвичай розглядається як здійснення виконавчої влади й органічно поєднується з державним управлінням.

Світова судова влада матеріалізована транснаціональним органом – Міжнародним Судом (МС), що є судовим органом ООН. Він вирішує суперечки, передані йому добровільно державами, і дає консультативні висновки з правових питань, представлених йому іншими органами ООН, такими як Генеральна Асамблея або Рада Безпеки.

Міжнародний Суд (англ. International Court of Justice, фр. Cour internationale de Justice) – головний судовий орган ООН, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами, і всі питання, передбачені Статутом ООН і чинними договорами і конвенціями. Цей орган складається з 15 суддів, яких окремо обирають Генеральна Асамблея і Рада Безпеки на дев'ять років. Судді обираються за рівнем кваліфікації, а не за національною ознакою. Проте не може бути обрано двоє суддів з однієї країни. Суд міститься у місті Гаага (Нідерланди). Країни-члени можуть передавати на розгляд Міжнародного Суду справи про прикордонні суперечки, право на рибну ловлю, право на корисні копалини та інші спірні питання. Генеральна Асамблея або Рада Безпеки можуть консультуватися з Міжнародним Судом з будь-якого питання.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) – перший постійно діючий правовий інститут, у компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Заснований на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році. Існує з липня 2002 року.

Світова держава, що тільки ще народжується, вже має низку механізмів реалізації колективних рішень. Світовий банк [13], заснований в 1944 році, є однією з найбільших у світі організацій, що надають допомогу з метою розвитку. Дослідницький інститут The Heritage Foundation проаналізував, як вплинули на найбідніші країни кредити Світового банку. За період з 1980 по 2003 рік його кредити та гранти отримали 105 «бідних» держав. Як наслідок, у 39 країнах валовий внутрішній продукт зменшився, в 17 зростання

ВВП було мінімальним (від нуля до 1 %), в 33 – помірним (1 – 4 %). Лише 12 одержувачів допомоги змогли істотно збільшити темпи економічного розвитку. Ще гнітючіша ситуація склалася в Африці. Тут гроші Світового банку отримали 48 держав, лише три з них успішно розвивалися, в 23 був відзначений економічний спад [13].

Міжнародний валютний фонд [10], МВФ (англ. International Monetary Fund, IMF) – спеціалізована структура ООН із штаб-квартирою у Вашингтоні, США. Сьогодні МВФ об'єднує 188 держав світу, а у його структурах працює 2500 осіб з 133 країн. МВФ надає коротко- й середньострокові кредити при дефіциті платіжного балансу держави. Надання кредитів зазвичай супроводжується комплексом умов і рекомендацій, що спрямовані на покращення ситуації.

Світова організація торгівлі (СОТ) [12] (англ. World Trade Organization, WTO) – це провідна міжнародна економічна організація, членами якої вже є 159 країн, на долю яких припадає понад 96% обсягів світової торгівлі; її функціями є встановлення правил міжнародної системи торгівлі і вирішення спірних питань між країнами-членами, що підписані під близько 30 угодами організації. Після приєднання ряду країн, які зараз є кандидатами на вступ, у рамках СОТ здійснюватиметься майже весь світовий торговельний обіг товарів та послуг. Система СОТ допомагає безперешкодному здійсненню торгівлі і з допомогою конструктивного механізму вирішення суперечок зміцнює міжнародну стабільність і співробітництво.

Специфікою становлення Світової держави є те, що у її становленні чітко виявляється така закономірність, що притаманна усім живим системам, як гетерохронія (від грец. гетерос – інший і грец. chronos – час) – різночасність, зміна часу закладки і темпу розвитку органів, що спостерігається у нащадків тварин і рослин, порівняно з предками [11]. Ми це називаємо соціальною гетерохронією і вважаємо, що вона притаманна функціональним системам. Нагадаємо, що гетерохронія може виявлятися в ранішній закладці і посиленому розвитку органу (акселерація) або в пізнішій його закладці і сповільненому розвитку (ретардація), що залежить від часу початку функціонування органу і, отже, від умов середовища, в якому відбувається онтогенетичний розвиток організму. Гетерохронія як пристосування організмів до умов їх розвитку, що

змінюються, має істотне значення в історичному розвитку видів (філогенезі). Термін «гетерохронія» був введений в біологію вперше німецьким дослідником природи Ернстом Геккелем на позначення тимчасових порушень біогенетичного закону. Гетерохронія вивчається як один з основних процесів перетворення організації тварин і рослин під впливом умов життя, що вимірюються, під час видоутворення. Прикладом гетерохронії може бути ранній розвиток м'язів язика у ссавців, завдяки чому новонароджене дитинча здатне виробляти смоктальні рухи. Тож, скороспілість і пізньостиглість окремих елементів Світової держави також належать до явищ гетерохронії. Ця специфічність соціальної гетерохронії цілком логічно пояснює те, чому нині Світовий уряд формується швидше, ніж Світова держава.

Як висновок, зазначимо наступне:

1) ми не ставили за мету інвентаризацію усієї сукупності органів організаційного впливу на планетарну спільноту з метою державного управління, що має бути притаманна Світової державі. У статті обґрунтовано робочу гіпотезу, що вказує на те, що феномен Світової держави не тільки має право на організаційне буття у планетарному просторі, а й фактично вже є присутнім у ньому, і це добре відчувають суб'єкти світової організаційної взаємодії;

2) у організаційному просторі планети відбувається становлення Світової держави на основі реального розподілу Світової влади на чотири складові: недержавну владу Світового громадянського суспільства, Світову законодавчу владу, Світову виконавчу владу і Світову судову владу;

3) у морфологічному вимірі Світова держава проходить етап становлення локальних наддержавних і міждержавних структур, найбільш концентровано вона проявляється, незважаючи на гостру і багатопланову критику, у діяльності ООН та її органів; у той же час найбільш розвиненою у сенсі розподілу і структурному виконанні вона є у просторі старого континенту, а саме – завдяки наявності і діяльності ЄС з ОБСЄ;

4) у функціональному вимірі між вищеназваними елементами існує епізодична організаційна взаємодія між планетарними органами, що детермінована не стратегічною метою життєдіяльності планетарної спільноти, а ситуативністю, що зумовлюється нині:

1) техногенними катастрофами (Чорнобильська аварія, Фукусіма), 2) природними катаклізмами (локальні повені, засухи, озонові дірки, потепління, танення снігів Антарктиди), 3) військовими конфліктами (Афганістан, Україна), 4) політичними сплесками руйнівної енергії народів проти диктаторських режимів (кольоровими революціями на теренах СРСР і у Північній Африці), 5) соціальними потрясіннями (міграційні потоки, молодіжні бунти), 6) світовими економічними/фінансовими кризами, 7) терористичними нападами (11 вересня 2001 року в Америці);

5) Світова держава проривається назовні завдяки загостренню суспільної потреби у глобальному управлінні глобальним розвитком планетарної спільноти і тому її становлення незворотне і значно посилюється протистоянням глобалізаційних і глокалізаційних тенденцій.

6) виявляється, що Світовий уряд є скороспілим, а Світова держава, навпаки, є пізньостиглим продуктом розвитку організаційної сфери, але обидва вони належать до явища гетерохронії соціального світу. При цьому звернемо увагу на той факт, що Світова держава проходить у онтогенезі ті самі фази, що пройшли національні держави на початку свого становлення, оскільки поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки влади передував становленню їх морфології, а потім відбулася диференціація державного тіла на органи, що нині забезпечують її функціонування і перехід у стан Світової держави;

7) принципова різниця між Світовою державою, що народжується протягом ХХІ століття, і нині існуючими національними державами полягає у об'єкті державного регулювання, оскільки Світова держава виявляє і реалізує свою планетарну владу не у просторі територій, а у просторі процесів, що протікають у просторі окремих країн і міждержавних утворень. За стан територій відповідають національні держави.

1. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек; [пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника]. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

2. Государственная политика и управление: Учебн. В 2 ч. Ч. I. Концепции и проблемы государственной политики и управления / Под ред.

Л. В. Сморгунова. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 384 с.

3. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: Монографія /Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за наук. ред. В. П. Бега; редкол.: В. П. Бех (голова); Г. О. Несгеренко (заст. голови) [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 680 с.

4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура; [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана] / М. Кастельс – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 607 с.

5. Кочетов Э. Г. Глобальная трансформация: ее реальные проявления и новые возможности / Э. Г. Кочетов // Проблемы глобализации: реальность, тенденции, прогнозы. Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». – М. : ИД «Новый век», 2001. – С. 67–100.

6. Маритен Жак. Человек и государство; [пер. с англ. Т. Лифинцевой] / Жак Маритен. – М. : Идея-Пресс, 2000. – 196 с.

7. Неклесса А. Логика глобальной трансформации / А. Неклесса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mcgpi.narod.ru/MCGPI10.htm>

8. Чешков М. Уточним рамочную концепцию: от экономики мировой к экономике глобальной / М. Чешков // МЭ и МО. – 1997. – №12. – С. 63–71.

9. Шепелев М. А. Глобализация управления как мегатенденция современного мирового развития: Монография / А. М. Шепелев – К. : Генеза, 2004. – 512 с.

10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Международный_валютный_фонд

11. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гетерохронія>

12. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/Світова_організація_торгівлі

13. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/Світовий_банк